

Az adatokat nem ellenőriztem, de úgy látom, betűhíven közlik a források adatait. A szövegben (az I, 8 kivételével) nem akadtam sajtóhibára.

A három szerző igen hasznos és értékes munkát végzett, remélem, hogy rövid ismertetésem is hozzájárul, hogy a helynévkutatók felhasználják e két kiadvány fontos útmutatásait és adattárát.

KÁLMÁN BÉLA

KOBILAROV-GÖTZE; GUDRUN : Die deutschen Lehnwörter der ungarischen Gemeinsprache. O. Harrassowitz, Wiesbaden, 1972, 571 l.

A Societas Uralo-Altaica közleményei 7. köteteként kiadott doktori értekezés ismertetését megkönnyíti az első pillantásra áttekinthető szerkezet. A diszsertáció bevezetését betűrendbe szedett, a tájékozódást és ellenőrzést segíteni hivatott forrás- és irodalomjegyzék előzi meg (6—51. l.). A rövidítések a magyar nyelvészeti szakirodalomban használt formákhoz igazodnak; az itt közölt jegyzék nem teljes, további részletekkel bővül az anyag tárgyalása során. A módszertani, tudománytörténeti bevezetés — valószínűleg óvatosságból — túl rövidre sikerült (52—73. l.); húsz rotaprint lemezre nem lehet összezsúfolni mindazt, ami ide kívánczik: a vizsgálódás belső és külső indítékait, az eddigi kutatások történetét és eredményeik értékelését, továbbá a majdnem évezredes nyelvészeti háttér felvázolását.

A könyv gerince az adattár (Materialsammlung, 74—478. l.). Felépítése alfabétikus, 1116 német vagy annak vélt jövevényszó etimológiáját tartalmazza. A szócikkek megszerkesztésében a szerző a TESZ-t tekintette követendő példának. De nemcsak ebben, hanem a következtetések megfogalmazásában is nagyon érezhető a hatása ennek a kitűnő kézikönyvnek, amely az anyaggyűjtés befejezéséig (1969. dec.) részben csak cédulázott formában volt hozzáférhető. Az adattár nem önálló anyaggyűjtésre épül; forrásai: a TESZ, ÉrtSz., NySz., OklSz., Nagyszótár (cédulaanyaga) — hogy csak a legfontosabbakat említsük —, valamint a témába vágó hazai és külföldi szakirodalom. Ezért a dolgozat anyaga nagyon pontosan összeállított leltárra emlékeztet, í életei pedig túlnyomó részben tudományos konszenzust tükröznek. S így van ez jól, ilyen méretű vállalkozásnál ennél többet egyelőre aligha lehet megkockáztatni.

A könyv utolsó ötödét (Gesamtanalyse, 479—569. l.) a szerző az anyag értékelésére szánta. Vázlatosan kidolgozva megtalálható itt minden probléma, ami a kérdéssel összefügg: német jövevényszavaink kronológiai szempontú, fogalmi körök és stílusérték szerint történt csoportosítása; a hangtörténeti tanulságok rendszerezése magyar és német szempontból egyaránt. De túl vékony karikákra, szinte metszetekre szeletelve. Kevesebb kérdés, de az részletesebben tárgyalva, jobban kielégítené az olvasót.

Ilyen természetű munkában természetesen van számos ellentmondásra,

vitára ingerlő részlet is. Erről nemcsak a szerző tehet, német jövevényszavaink kérdése sok tekintetben még ma is tisztázatlan. A könyv címe magyarra fordítva: *A magyar köznyelv német jövevényszavai*. A német *Gemeinsprache* tágabb jelentést hordoz ugyan, mint a magyar *köznyelv* (vö. ném. Umgangssprache), de mégis számon lehet kérni a szerzőtől, hogy miért sorolt be az anyagba néhány elavult vagy tájjelegű szót. Elégtelenre vizsgázna köznyelvből jó átlagos nyelvi műveltséggel bíró néhány honfitársunk, ha meg kellene mondania, mit jelent pl.: *fardagály, capistráng, bukéta, ferslóg, bókony, baráber, hecsepecs, berdó, sifli, sneff, szaletli, torniszter* stb.

Német eredetű vagy német közvetítéssel hozzánk került szavaink sorsán tűnődve mindig belebotlunk két kényes kérdésbe. Az egyik az átadó német nyelvjárásra, a másik a hanghelyettesítésre irányul, s ráadásul összefonódik egymással. A szerző szerint a legtöbb vendégzó (arányt nem közöl) a bajorból, a bécsi köznyelvből jött. A bizonyíték többek között a bajor bilabiális *w* helyettesítése magyar *b*-vel, pl.: *bakter, berdó, billikom, bognár, bükköny*. A feltételezés teljesen jogos, különösen akkor, ha meg tudjuk magyarázni, hogy miért maradt meg a szókezdő hang (— igaz, labiodentális! —) *v*-nek a *vádlí, vakparádé, vándorol, vekni, verbunk, vurstli* szavakban, amelyek feltehetően szintén bajor eredetűek. Természetesen számol a szerző a magyarországi német nyelvjárások hatásával is, főleg az erdélyi szászra gondol s kevésbé a szepességire, különösen akkor, ha egy szó középnémet eredetét kell latolgatni. De a Szepességből is kettő volt; egy felső és egy alsó, s ez utóbbiban — s ugyanígy a Nyugat-Szlovákiában nem is olyan régen még meglévő kolóniákon — bajor-középnémet keveredéssel létrejött német nyelvjárásokat beszéltek. Itt ejtettek pl. *b*-t a szó(tag)kezdő germán bilabiális *w* helyén, itt hangzott a felnémet affrikáta (pf) *f*-nek, a középelnémet *ei* diftongus *e*-nek (vö. *bakter, sneff, trébel*), tehát már az átadó német nyelvjárásban, s ezért jónéhány esetben (isten őrizze az általánosítástól!) nem volt szükség hanghelyettesítésre a magyarban.

A pár példával talán sikerült szemléltetni a bírált mű és egyúttal német jövevényszó-kutatásunk gyengéit, hiszen ezek visszfénye csillog a könyvben is; meg kell vallani: nagyon sok víz le fog még folyni a Dunán, mire elég megbízható módon ki lehet dolgozni ezt a kérdéskomplexumot. Német jövevényszavainkat jó hetven évvel ezelőtt LUMTZER—MELICH vizsgálta először a teljességre való törekvés szándékával. Kobilarov-Götze könyve a második összegző kísérlet, s méltán számíthat a kérdés iránt érdeklődő magyar és német nagyközönség, továbbá a szakemberek érdeklődésére.

GÁRDONYI SÁNDOR

VERDOODT, ALBERT, *Les Problèmes des Groupes Linguistiques en Belgique*.
Université Catholique de Louvain, Cours et Documents 1.) Louvain, 1972, 235 l.